

Oana DRĂGAN
Academia de Studii Economice, București

ETHICS AND Empirical
PROFESSIONAL JUDGMENT IN study
ACCOUNTING - ANALYSIS
BASED ON CONCEPTUAL
MAPS

Keywords

Concept maps

Ethics

Professional judgement

JEL Classification

G30

Abstract

Analyzed in the context of global economic, business ethics and professional judgment becomes increasingly complex, with reflection in all economic fields, including also the accounting profession.

This study has the objective to identify the perception of the practitioners in financial accounting on the ethics seen from the perspective of their practical activity which they carry as employees in accounting companies, or as entrepreneurs. The results of the study shows that both ethics and the professional judgment highlighted by the method Concept Maps, represent points of interest in financial-accounting activity of the cabinets, practitioners auditors/accountants paying particular attention to these issues when referring to the quality of the Financial Accounting Statement.

1. Delimitări conceptuale privind etica și morală

Termenul de **etică** ca și origine provine din grecescul *ethos*, care înseamnă *caracter* sau *obișnuință, datină*. Termenul de **morală** este unul de origine latină și semnifică aproape același lucru, Cicero fiind cel care traduce termenul **ethos** în latină prin **mores**, semnificând moravuri, obiceiuri. În prezent, cuvântul **ethos** este folosit pentru a face referire la *atitudinile, caracteristicile, obiceiurile* specifice unui popor sau unei culturi.

Dacă analizăm conceptul de **etică**, din punct de vedere etimologic, putem afirma că **etica** este, pe de o parte, o *știință filozofică ce studiază morală ca pe una din cele mai importante laturi ale existenței umane și sociale*, iar pe de altă parte **etica** este o *disciplină științifică, deoarece în cadrul ei sunt tratate două tipuri de probleme*:

- probleme teoretice propriu-zise ce se referă la natura și esența moralei
- probleme ce țin de modul în care ar trebui să procedeze omul, după ce principii și norme să se conducă în viață.

În timp s-a stabilit următoarea distincție: etica este disciplina teoretică care studiază fie precumpănitor ideile de Bine, Rău, Datorie, Dreptate etc. (acestea sunt denumite, în genere, etici filosofice) fie atitudinile, caracterele, datinile, adică moralitatea oamenilor (Gilles Lipovetsky, 1996).

Relația între etică și morală, așa este ea definită de Paul Ricoeur (Paul Ricoeur, 1990), este una „*perfect aplicabilă întreprinderii*“, mediului economic și de afaceri, în genere. Orice salariat este autonom (polul Eu) dar el trebuie să-și asigure încrederea celorlalți (polul Tu). De asemenea, fiecare va trece prin adecvarea proiectului său la cel al instituției, al companiei sau firmei care l-a angajat. Mai mult, prin raportare la mediul său extern întreprinderea poate fi considerată autonomă, dar, în același timp, ea trebuie să se asigure de concurența sau de cooperarea celorlalți, respectând adecvarea la funcționarea pieței. Același Paul Ricoeur (Paul Ricoeur, 1991) consideră că totuși morală și etica nu pot fi disociate cu totul: „*propun să se facă distincția între etică și morală și să fie desemnat prin morală tot ceea ce, în ordinea binelui și răului, se referă la legi, norme, imperative*“. Ceea ce apropie și leagă etica de morală este intenția și scopul etic; acestea precedă, după părerea lui, noțiunea de lege, de imperativ moral. În fapt, „*vom numi scop etic, scopul unei vieți bune cu și pentru celălalt*“.

Pe lângă conceptul părinte de **etică**, în zilele noastre ne confruntăm și cu noțiunea de *Etica în afaceri*. După cum observă Robert C. Solomon (Robert C. Solomon, Jennifer K. Greene, 2003), cel care a impus ideea de etica afacerilor, etimologia eticii sugerează chiar semnificațiile de bază :

- caracterul individual, incluzând aici ceea ce înseamnă să fii „o persoană bună“ și

- normele sociale care guvernează și limitează comportarea noastră, în special cele referitoare la ceea ce este bine și ceea ce este rău.

John Donaldson (John Donaldson, 1989), consideră că oriunde am plasa etica în afaceri (fie în cadrul eticii aplicate fie în morală practică) până la urmă se impun pentru acest domeniu cinci tipuri de analiză:

- evidențierea și analiza cazurilor de imoralitate în afaceri;
- studiul empiric al practicilor în afaceri;
- clarificarea termenilor de bază și lămurirea presupuzițiilor neacoperite din punct de vedere etic din sfera afacerilor;
- problemele meta-etice (cum ar fi cele legate de statutul moral al unor entități precum corporațiile);
- obligațiile corporațiilor multinaționale care funcționează în țările subdezvoltate

În literatura de specialitate bibliografia eticii în afaceri este „mai puțin cosmopolită“ afirma Tom Sorrel (Sorell, Tom&Hendry, John, 1994) decât cea a eticii mediului, eticii medicale sau cea a bioeticii, de exemplu, iar relația sa cu profesioniștii afacerilor (manageri, brokeri, directori economici, specialiști în P.R. sau publicitate și reclamă, distribuitori etc.) este mult mai complexă decât cea dintre etica medicală și medici sau decât cea care există între etica mediului și specialiștii care acționează împotriva poluării industriale și turistice.

În anii '80 s-a considerat că problemele abordate de acest tip de etică ar fi specifice doar marilor întreprinderi, firme și companii americane care s-ar distinge, spre deosebire de normele mondiale, printr-o serie de caracteristici:

- mărime și o rentabilitate importante;
- o istorie lungă, și, în genere, consistentă la nivel de practici;
- un mediu unde se afirmă „libere și nestingherite“ legile pieței;
- un sistem legislativ și juridic foarte evoluat;
- o fiscalitate scăzută și un sistem de comunicații foarte performant.

Tot în literatura de specialitate, Freeman (Business Ethics, 1991) și Nash (Good Intentions Aside, 1990) afirmă că etica afacerilor, prin ipotezele sale sociale și comerciale și prin alegerea studierii cazurilor este „esențialmente americană“. Având o origine americană și apărând ca și concepte în Statele Unite, afacerile devin recunoscute ca fiind o profesiune care trebuie să înglobeze aceleași exigențe de pregătire profesională, precum cele care vizează domeniul dreptului sau cel al medicinei. Pentru aceasta, este normal ca profesioniștii din lumea afacerilor să dispună și ei, ca și medicii și juriștii, de un cod deontologic care să fie obiect de reflecție și de aplicare.

Despre același tip de cod deontologic vorbim și în cadrul profesiei contabile care prin natura ei necesită un nivel ridicat de etică. De ce? Pentru că ea se adresează publicului larg. Acționarii, investitorii și alți utilizatori ai situațiilor financiare au încredere în situațiile financiare anuale ale unei companii, deoarece informațiile furnizate de profesioniștii din domeniul contabil sunt utilizate ulterior pentru luarea de decizii cu privire la viitoarele investiții. Cunoașterea și respectarea principiilor eticii poate ajuta profesionistul contabil în depășirea dilemelor etice, pentru ca acesta să facă alegerile potrivite; chiar dacă de aceste alegeri nu va beneficia compania, ci va beneficia publicul care se bazează pe profesionistul contabil. Contabilitatea etică tratează aspecte morale, întemeiate pe principiile și hotărârile cu care se întâlnește zi de zi angajatul contabil în munca sa (Ciubotariu Marius-Sorin, 2010). Având în vedere natura muncii lor, de comunicatori de informații economico-financiare pentru conducere, acționari, precum și pentru alte categorii de utilizatori, profesionistul contabil trebuie să respecte cele mai înalte standarde de moralitate și transparență în ceea ce privește informațiile pe care trebuie să le transmită.

Neutilizarea standardelor etice pentru contabilitate, creează posibilitatea de manipulare a faptelor și informațiilor, care dacă de exemplu sunt folosite în scopul de a induce în eroare, ar determina o persoană să investească sub false pretexte, sau să prezenta în mod fraudulos situația financiară a entității către acționarii săi.

De-a lungul anilor, la nivel mondial au existat numeroase scandaluri contabile, care au provocat pierderi de miliarde de dolari investitorilor și acționarilor, atunci când firmele de contabilitate au utilizat practici lipsite de etică, falsificând informațiile sau prezentându-le incorect. Scandalul de la Enron este, probabil unul din exemplele cele mai concludente în care evidența contabilă a fost lipsită de etică și care a avut efecte negative la scară largă, conducând la pierderea de către acționari a 25 miliarde de dolari, închiderea firmei de audit Arthur Anderson și pierderea a 85.000 locuri de muncă, atunci când practicile lipsite de etică au fost descoperite și raportate.

Aplicarea eticii în contabilitate nu este importantă numai entităților pentru informațiile fiabile furnizate cu privire la situația financiară, ci are și o responsabilitate față de public în furnizarea de evaluări transparente a acestor entități.

Datoria etică a unui profesionist contabil trece dincolo de limita financiarului; aceasta se extinde în arii cum ar fi responsabilitatea social-corporativă în încercarea de a asigura că afacerile și indivizii pe care aceștia îi consiliază sunt conștienți de propriile lor responsabilități etice. Acest fapt este important pentru că afacerile și profesioniștii care le gestionează se afla în atenția sporită a publicului.

Conducerea entităților se află sub o presiune mai mare acum, deoarece trebuie să demonstreze că atât strategia, cât și performanța lor este în concordanță cu așteptările acționarilor și cu interesul public în general.

2. Raționamentul profesional și etica în profesia contabilă

Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române, rațiunea semnifică: *“facultatea omului de a cunoaște, de a gândi logic, de a înțelege sensul și legătura fenomenelor”*. Raționamentul reprezintă *“înlănțuirea logică a judecăților care duc la o concluzie” sau “un șir de argumente de care se servește cineva în judecata unui aspect”*.

Conform studiului *“Collectivization of Judgment”*, apărut în *The Arthur Andersen Chronicle* în 1974, autorul, Herb Miller afirma că: *“raționamentul profesional este nucleul profesiei contabile, aserțiunea fiind justificată prin faptul că recunoașterea, măsurarea și evaluarea încontabilitate, fi supuse unor proceduri obiective (Ketj J. E., 2001). În aceste condiții, profesioniștii contabili să apeleze la raționamentul profesional în vederea îndeplinirii misiunii lor, indiferent dacă sunt angajați într-o societate de audit sau sunt auditori independenți”*. Tot el susținea că: *“raționamentul profesional se dezvoltă prin interacțiunea educației cu experiența dobândită”*.

La rândul ei, profesia contabilă este definită ca fiind totalitatea activităților care presupun cunoștințe în domeniul contabilității, a specialiștilor care le efectuează, precum și organismele lor profesionale (M.Toma, 2008).

Gama largă de condiții și situații care pot apărea într-o organizație de orice tip, din orice sector și de orice dimensiune, face ca aplicarea unor reguli detaliate să fie ineficace pentru deciziile conducerii. Prin urmare, calitatea raționamentului profesional devine un factor de diferențiere pentru profesioniștii contabili de succes.

Acesta include echilibrarea promptitudinii organizaționale și a deciziilor rapide și intuitive cu necesitatea de a lua decizii pe baza unor dovezi solide. Întrucât profesioniștii contabili acționează din ce în ce mai mult ca „parteneri de afaceri”, valorile lor profesionale fundamentale privind independența, integritatea și obiectivitatea vor fi testate, iar procesul de aplicare a raționamentului și integrității profesionale va implica deseori reconcilierea intereselor comerciale, financiare și de durabilitate aflate în conflict. Prin urmare, va fi din ce în ce mai necesar ca profesioniștii contabili să sprijine și să influențeze factorii de decizie pentru a se asigura că organizația este administrată pe baza intereselor pe termen lung ale părților interesate și că organizația asigură crearea de valoare durabilă. (IFAC, 2012)

Raționamentul profesional poate fi exercitat de către persoane care au cunoștințele necesare,

experiență și atitudine obiectivă pentru a putea lua decizii pe baza faptelor și a circumstanțelor relevante pentru activitatea vizată. Judecata profesioniștilor poate fi diferită în funcție de nivelul cunoștințe, experiență sau abilități, însă aceste diferențe nu sunt în măsură să sugereze dacă un raționament este corect sau nu.

Raționamentul profesional poate fi permanent îmbunătățit și dezvoltat prin participarea la training-uri specializate, prin lărgirea cunoștințelor pe baza experienței acumulate și printr-o documentare riguroasă. Justificarea deciziilor printr-o documentare adecvată are rolul de a crește calitatea și încrederea publicului în raționamentul exercitat. Luarea unor decizii corecte și oportune implică exercitarea unei gândiri critice din partea profesionistului. Aplicarea raționamentului este un proces reflexiv și autocorectiv care ține cont de cunoștințe, circumstanțe, probe și evidențe, metode și o varietate de criterii și standarde adecvate.

Toate profesiile, indiferent de domeniul pe care îl reprezintă, sunt guvernate de reguli, standarde și principii aplicate în vederea desfășurării în bune condiții a activităților aferente.

Caracterul particular al serviciilor și nevoile beneficiarilor de a utiliza cu încredere serviciile furnizate determină existența unor reguli tehnice, etice și morale stricte.

Davis (1992) afirmă că profesioniștii trebuie să ofere decizii și hotărâri competente. Mai mult decât atât, acesta susține că „un inginer fără o gândire inginerească, un avocat fără raționamentul specific unui avocat sau orice alt profesionist fără judecata și gândirea specifică care îl deosebește de ceilalți profesioniști nu ar fi decât un individ incompetent care nu și-ar putea practica profesia în mod onest.”

Ken Trotman (2006), într-un raport privind raționamentul profesional susținut la Universitatea New South Wales, a dezbătut aspecte legate de faptul că în majoritatea profesiilor este cunoscută dificultatea exercitării raționamentului profesional. Trotman aduce argumente în acest sens discutând despre modul de aplicare a judecății în domeniul medical, juridic, de securitate, financiar-contabil sau cel al vânzărilor (marketing). Erorile de raționament pot avea loc în oricare din aceste domenii, fără ca o categorie a profesioniștilor să fie scutită de responsabilități sau să li se solicite o răspundere mai mare decât unei alte categorii de profesioniști. Este menționat, de asemenea, că deși profesioniștii (ca de exemplu auditorii) efectuează misiunile la standardele cele mai înalte este posibil ca aceștia să nu reușească identificarea tuturor fraudelor sau a erorilor, în special în condițiile în care managementul entității depune toate eforturile pentru acoperirea acestor acțiuni.

Putem afirma că pe lângă cunoștințele teoretice aferente unei pregătiri profesionale, este nevoie ca persoana ce își desfășoară activitatea să dețină suficientă experiență, abilități de comunicare și de

lucru în echipă, capacitatea de a distinge elementele importante și relevante pentru îndeplinirea atribuțiilor sale și a responsabilității vis-a-vis de sarciniile care îi revin. Manifestarea unei atitudini sceptice și obiective contribuie la exercitarea unui control asupra deciziilor luate și asupra rezultatelor obținute. Îmbinarea calităților și a competențelor profesionale cu cele psihologice au menirea de a oferi soluții corecte, clare și convigătoare pentru beneficiarii serviciilor oferite.

Complexitatea raționamentului profesional se datorează faptului că analiza acestuia cuprinde o serie de elemente interdisciplinare. O latură delicată a procesului este reprezentată de factorii de natură psihologică. În fapt, psihologia este un domeniu în care comportamentul și calitățile necesare procesului decizional ocupă un spațiu bogat în literatura de specialitate.

În profesia contabilă etica își are rolul său bine stabilit, rol care pune bazele întregii activități desfășurate de profesionistul contabil. În acest sens, profesioniștii contabili au la dispoziție un cod de conduită care tratează tocmai aceste aspecte legate de etica în profesia contabilă.

Un cod de conduită este definit de specialiști ca *un ansamblu de principii profesionale de etică ce reglementează exercițiul profesional al unor activități*.

Profesia contabilă se distinge de alte profesii prin asumarea unei responsabilități față de interesul public; ca atare profesionistul contabil trebuie să furnizeze servicii de înaltă calitate și pentru aceasta relațiile dintre ei și clienți sau angajatori trebuie să respecte unele principii și reguli de comportament profesional care să dea serviciilor respective autoritatea necesară și să prevină pătrunderea unor informații care pot influența negativ deciziile acestora.

Așa cum spuneam, etica este privită drept un set de principii sau valori morale. Printre modalitățile utilizate pentru punerea în aplicare a acestor principii se numără legile și regulamentele, doctrinele religioase, codurile de etică profesională, etc.

Potrivit abordării realizate de Josephson Institute of Ethics, cele șase valori etice fundamentale sunt (Horomnea E., 2011) :

- Credibilitate (onestitate, integritate, fiabilitate, loialitate);
- Respectul (politețe, etichetă, demnitate, toleranță, acceptare);
- Responsabilitatea (angajare, perseverență, excelență, moderație);
- Echitatea (egalitate, imparțialitate, proporționalitate, sinceritate);
- Empatia (altruism, generozitate, bunăvoință, solidaritate)
- Spiritul civic (legalitate, consecvență, principialitate)

În literatura de specialitate, profesioniștii contabili sunt prezentanți ca fiind supuși celor mai stricte norme etice, având în vedere faptul că bogăția unei societăți, întreaga sa avere se află de fapt în responsabilitatea acestei profesii.

Comportamentul profesioniștilor contabili are un impact esențial asupra bunăstării economice a comunității. Avem în vedere faptul că informația oferită de acest segment profesional permite fundamentarea corectă a deciziilor economice, cu efect asupra standardului de viață.

Ultimele reglementări privind normele etice și profesionale precizează că obiectivele profesiei contabile solicită desfășurarea activității la cele mai înalte standarde. O trasătură distinctă a profesiei contabile reprezintă asumarea responsabilității de a acționa în interes public.

Un profesionist contabil nu trebuie să fie asociat cu rapoartele, comunicările sau alte informații în cazul în care profesionistul contabil consideră că aceste informații:

- ar conține o declarație falsă sau eronată;
- ar conține situații sau informații furnizate fără suport sau imprudent; sau
- ar omite sau ar ascunde informații care trebuie incluse în cazurile în care o asemenea omisiune sau ascundere poate deruta.

Pentru angajații contabili, etica va face referire la libertate și reputație în relațiile avute cu întreprinderea, prin serviciile angajate, încurajând sinceritatea și corectitudinea informațiilor financiare. Literatura de specialitate oferă o gamă variată de referințe privind etica în afaceri și în contabilitate. O sinteză a acestor referințe este relevată în tabelul următor.

Tabelul nr. 1. Etica în literatura de specialitate

Autor	Aprecieri referitoare la etică
Laura Nash (1992)	Etica în afaceri - analiza situațiilor și a hotărârilor care se iau în domeniu, sub egida a ce este considerat moral sau imoral.
William H. Shaw, Vincent Barry (1992)	„Etica în afaceri este studiul modului în care normele morale personale se aplică în activitățile și scopurile întreprinderii comerciale; nu este un <i>standard moral separat</i> , ci studiul modului în care contextul afacerilor pune persoanei morale, ce acționează ca agent al acestui sistem, propriile sale probleme specifice“.
Richard T. De George	Se denotă o relație clară între mediul economic și etică, o legătură care se traduce deseori în practică.
Morariu (2007)	Sunt relevate idei de profesionalism, confidențialitate și comportament etic - Codul etic

	pentru profesioniștii contabili.
Mihăilescu (2007)	Normele, principiile de morală ale contabililor.
Badea (2008)	Problemele etice structurate într-o metodă organizată.
Lazăr (2008),	Legătura dintre profesionalism și morală sau etică în profesia contabilă.
Popescu et al (2009)	Cercetare cu referire la etica angajatului contabil în contextul crizei economice mondiale, lipsele eticii în relațiile economice, presiunile caracteristice din contextul de criză; susține ideea unui „responsabil de etică și conformitate” în întreprinderi, clarifică un sistem unitar de supraveghere a eticii în cabinetele de contabilitate.
Morariu et al. (2009)	Analizează prevederile normelor de etică și comportament profesional la nivel internațional.

Sursa: prelucrare proprie articole de specialitate.

Revenind la codul de conduită etică pe care profesionistul contabil are obligația să îl respecte, acesta cuprinde următoarele principii fundamentale :

- *Integritate* - un profesionist contabil trebuie să fie drept și onest în toate relațiile profesionale și de afaceri și să nu se asocieze cu raportările sau evidențele despre care apreciază că conțin informații false, eronate, care induc în eroare – omit sau ascund informații;
- *Obiectivitate* - un profesionist contabil trebuie să fie imparțial și nu trebuie să permită prejudecăților, confuziilor, conflictelor de interese sau influențelor nedorite să intervină în raționamentele profesionale sau de afaceri. Profesionistul contabil trebuie să nu se găsească în situații de conflict de interese sau de incompatibilitate sau în altă situație care ar determina un terț să îi pună la îndoială cinstea și corectitudinea. Profesionistii contabili nu trebuie să-și compromită profesia din cauza unor erori, conflicte de interese sau influenței altor persoane. Profesionistii contabili au obligația de a se asigura că personalul angajat și-a însușit acest principiu și nu trebuie să primească sau să ofere cadouri sau invitații, care pot influența și dăuna asupra raționamentului lor. Măsuri de protecție: retragerea din misiune; proceduri de supraveghere.
- *Competența profesională și prudența* - un profesionist contabil are o datorie permanentă de a-și menține cunoștințele și aptitudinile profesionale la nivelul necesar pentru a se asigura că un client sau un angajator primește servicii profesionale competente, bazate pe ultimele evoluții din practică, legislație și tehnică. Un profesionist contabil ar trebui să acționeze cu prudență și în

conformitate cu standardele tehnice și profesionale aplicabile în furnizarea de servicii profesionale. Acest principiu presupune două cerințe importante: obținerea competenței și menținerea competenței.

- *Confidențialitate* - Un profesionist contabil trebuie să respecte confidențialitatea informațiilor dobândite ca urmare a unei relații profesionale sau de afaceri și nu trebuie să divulge astfel de informații unei terțe părți fără o autorizație specifică, cu excepția cazului în care există un drept sau o obligație legală sau profesională de a dezvălui aceste informații. Informațiile confidențiale obținute în cadrul unei relații profesionale sau de afaceri nu trebuie utilizate în avantajul personal al profesionistului contabil sau al unor terțe părți. Profesiștii contabili trebuie să se asigure că personalul din subordinea sa respecta principiul, iar obligația de confidențialitate continuă și după încheierea relației dintre profesionistul contabil și client sau angajator.

- *Comportament profesional* - Un profesionist contabil ar trebui să se conformeze legilor și normelor relevante și ar trebui să evite orice acțiune ce poate discredita această profesie, organismul profesional sau un membru. Acesta nu trebuie să furnizeze informații eronate despre profesia lor.

- *Respectul față de normele tehnice și profesionale* - Profesionistul contabil trebuie să-și îndeplinească sarcinile profesionale în conformitate cu normele tehnice și profesionale relevante. Profesiștii contabili au datoria de a executa cu grijă și abilitate instrucțiunile clientului sau patronului în măsura în care sunt compatibile cu cerințele de integritate, obiectivitate și, în cazul liber-profesioniștilor contabili, cu independența.” (Codul etic național al profesiștilor contabili, Secțiunea A, 100.4)

- *Independența* - Independența reprezintă un ansamblu de mijloace prin care expertul contabil demonstrează publicului că își poate exercita misiunea (serviciul profesional) într-o manieră obiectivă și corectă.

La nivelul profesiei contabile, practicienii se confruntă cu numeroase aspecte legate de etică și raționament profesional, acestea fiind doi piloni importanți în activitatea pe care aceștia o desfășoară. Educația tradițională, bazată în mare parte pe teorie aplicată pentru însușirea acestor noțiuni fundamentale nu este, de cele mai multe ori, foarte clară celor care o studiază. În acest sens, chiar dacă în țara noastră avem un sistem educațional bazat pe furnizarea către practicieni a noțiunilor de etică, respectiv de raționament profesional, aceasta nu garantează aplicabilitatea corectă a acestora sau înțelegerea lor, iar utilizarea unor instrumente pedagogice inovatoare menite să ajute la sedimentarea informației astfel încât să ne însușim cât mai mult aceste principii de bază, este încurajată. Așadar, recursul la utilizarea hărților

conceptuale, poate fi luat în considerare pentru a evidenția necesitatea existenței eticii în activitatea contabilă cât și importanța existenței unui raționament profesional în acord cu realitatea economică. Conform spuselor lui Berger și Luckmann (1966), societatea este o realitate produsă de membrii săi, deci este necesar să profităm de cunoștințele acestora și să-i incităm să gândească continuu la procesul de asigurare a fiabilității informației financiare utilizând îndeaproape noțiunile de etică pentru o bună desfășurare a activității.

Descrise pentru prima dată de psihopedagogul Joseph Novak în 1977, hărțile conceptuale sunt prezentate ca o tehnică de reprezentare vizuală a structurii informaționale ce descrie modul în care conceptele dintr-un domeniu interrelaționează. Dezvoltarea acestor practici se bazează pe teoria lui Ausubel conform căreia învățarea temeinică a noilor concepte depinde de conceptele deja existente în minte și de relațiile care se stabilesc între acestea. Mai exact, noua învățare capătă sens atunci când găsește idei de bază pe care să se construiască noile acumulări în mintea celui ce învață. Hărțile conceptuale acordă o importanță majoră creării de legături între concepte în procesul învățării.

Hărțile conceptuale au menirea de a surprinde modul în care un individ percepe relațiile între lucruri, idei sau oameni, modul în care soluționează problemele cu care se confruntă și își utilizează memoria.

Cu alte cuvinte, hărțile conceptuale (“conceptual maps”) sau hărțile cognitive (“cognitive maps”) pot fi definite drept oglinzi ale modului de gândire, simțire și înțelegere ale celui/celor care le elaborează. Ele, reprezintă un mod diagramatic de expresie, constituindu-se ca un important instrument pentru predare, învățare, cercetare și evaluare la toate nivelurile și la toate disciplinele.

Hărțile conceptuale sunt folosite, în general, în scop didactic, ca un instrument în sprijinirea învățării, în predarea în domeniul științelor și pentru a-i ajuta pe studenți și experți să-și reprezinte și să-și vizualizeze într-o manieră structurată cunoștințele. (Novak, 2002), majoritatea studiilor vizând aplicațiile educaționale ale hărților conceptuale, întrucât aceste instrumente stimulează creativitatea (Chevrier & Charbonneau, 1992) și evaluează eficacitatea învățării (Strahan, 1989). Alte studii utilizează hărțile conceptuale ca instrument de colectare și/sau ca metodă de analiză a datelor.

Potrivit lui Novak & Cañas (citată de Feleagă, 2013) hărțile conceptuale îi ajută pe elevi să învețe, pe cercetători să creeze noi cunoștințe, pe administratori să structureze și să gestioneze mai bine organizațiile, pe scriitori să scrie și pe evaluatori să aprecieze cunoștințele.

În literatura de specialitate, Jackson & Trochim (Jackson & Trochim, 2002), afirmă că hărțile conceptuale pot fi privite ca o metodă potrivită pentru analiza răspunsurilor la întrebări deschise și la întrebări care fac trimitere către o scală sau o schemă conceptuală codată, într-un timp mai scurt și cu o rigoare analitică mai mare față de alte tehnici existente. Totodată sunt identificate studii care fac trimitere către utilitatea practică a hărților conceptuale precum dezvoltarea sistemelor expert, sau captarea și stocarea know-how-lui (Coffey & Hoffman, 2003)

Deoarece în prezent cu toții beneficiem de tehnologie, utilizarea de hărți computerizate a devenit populară și la îndemână doritorilor. Există studii care au arătat ca studenții care au învățat cu sistemul hărților conceptuale computerizate au realizări mai bune decât cei care au învățat prin abordările tradiționale (Kim & Olaciregui, 2008). Avantajele utilizării de hărți computerizate conceptuale includ ușurința de a face corecții, flexibilitatea de a prezenta conținutul și disponibilitatea promovării interacțiunii între profesori și elevi (Liu, Chen Chang, 2010; Reader & Hammond, 1994; Shin et al. 2000).

Utilizarea hărților conceptuale nu este însă deloc simplă. În condițiile în care reprezentările textuale sunt net favorizate în educație, familiarizarea cu un nou mod de reprezentare a cunoștințelor fondat pe abordarea grafică devine dificilă (Basque & Pudelko, 2004). Studiile efectuate au evidențiat că mulți dintre subiecți confundă tipurile de cunoștințe (Basque et al., 2003), nu reușesc să descompună propozițiile în concepte și relații sau inversează relațiile dintre concepte (Faletti & Fisher, 1996).

Esența cunoașterii constă defapt, în modul cum se structurează cunoștințele. Cu alte cuvinte, important este nu cât cunoști, ci relațiile care se stabilesc între cunoștințele asimilate, pentru ca, ulterior, să poți apela la aceste cunoștințe pentru a sedimenta altele noi. Performanța depinde de modul în care fiecare persoană își organizează experiența, ideile de structurile integrate și de aplicabilitatea acestora. Un potențial instrument de captare a aspectelor importante ale acestor interrelații conceptuale îl constituie tocmai hărțile conceptuale.

Novak și Gowin (1984) descriu logica hărții conceptuale prin definirea a trei termeni cheie: conceptul, afirmația, învățarea. Afirmațiile fac legăturile între concepte; ele trebuie să fie concise și complete în același timp și accesibile; învățarea presupune acea conduită de construire activă a noilor afirmații.

Formal, harta conceptuală este un grafic constând în noduri și trimiteri prin săgeți. Nodurile corespund termenilor importanți (se trec conceptele) dintr-un domeniu. Trimiterile exprimă relația dintre două concepte (noduri); indicația de pe linia săgeții relevă modul cum cele două

concepte relaționează, modul cum sunt legate între ele.

Combinarea dintre două noduri conceptuale incluzând și indicația săgeții constituie o afirmație logică, elementul de bază al hărții conceptuale și cea mai mică unitate folosită pentru a judeca validitatea relației exprimată între două noțiuni. Astfel hărțile conceptuale reprezintă importante aspecte ale sistemului conceptual pe care individul îl deține într-un anumit domeniu.

În ceea ce mă privește, am folosit harta conceptuală ca modalitate de reprezentare a importanței pe care etica și raționamentul profesional o au în cadrul profesiei contabile, cercetare ce a avut loc printre practicienii în domeniu ce activează în cadrul cabinetelor de contabilitate.

3. Aspecte metodologice: alegerea eșantionului și analiza rezultatelor

În științele organizației se apelează de cele mai multe ori la trei paradigme: pozitivistă, interpretivistă și constructivistă. Paradigma pozitivistă încearcă să explice realitatea bazându-se pe ipoteze identificate în abordările teoretice, iar celelalte două urmăresc să înțeleagă fenomenele și să construiască realitatea: interpretivismul încearcă să deslușească semnificațiile pe care oamenii le asociază unor fapte din realitate, intențiilor și motivațiilor printr-o implicare directă în fenomenul analizat, constructivismul, pe de altă parte privilegiază construirea unei realități elaborate de către cercetători. Prezenta cercetare se înscrie în abordarea constructivistă prin interpretarea hărților conceptuale realizate de practicieni în domeniul contabilității.

Studiul are ca și obiective identificarea percepției practicienilor din domeniul financiar contabil asupra eticii în domeniul contabilității, văzută din prisma activității practice pe care aceștia o desfășoară ca și angajați în cadrul unor societăți de expertiză contabilă sau ca antreprenori în acest domeniu. Astfel, practicienii au fost îndrumați să își exprime propriile idei despre etica în domeniul contabilității utilizând ca mod de reprezentare grafică harta conceptuală.

3.1. Alegerea eșantionului

Eșantionul este format din 20 practicieni români care își desfășoară activitatea ca și angajați ai unor societăți de expertiză contabilă cât și ca proprii antreprenori – free lanceri în acest domeniu. Eșantionul este omogen din punct de vedere al pregătirii de bază, și anume toți practicienii au la bază o pregătire economică, și diversificat din punct de vedere al experienței profesionale în domeniul contabilității, al structurii cognitive a fiecărui practicant și al vârstei. La studiu au participat contabili autorizați cât și experți contabili. Ținând cont de statutul pe care îl au în cadrul companiei am divizat eșantionul în:

practicieni contabili/experti contabili angajați, și practicieni contabili/experti contabili free lanceri – deținători ai propriilor afaceri. Profilul practicienilor este prezentat în tabelele 1 și 2 din anexă.

Înainte de a începe schițarea hărților conceptuale, tuturor practicienilor la studiu li s-a înmănat o prezentare în scris a ceea ce presupune metoda hărților conceptuale incluzând ceea ce înseamnă o hartă conceptuală, un model completat și modalitatea de realizare.

3.2. Colectarea datelor

Fiecărui practician i s-a cerut să schițeze o hartă conceptuală prin care să evidențieze conceptual relația dintre contabilitate, etică și raționament profesional în profesia contabilă. Pentru buna desfășurare a cercetării, practicienilor li s-a înmănat o listă inițială (tabelul 3 din anexă) cu 40 de concepte necesare întocmirii hărții cu precizarea că lista nu este una obligatorie, fiecare dintre practicieni având posibilitatea să utilizeze și concepte din backgroundul său personal, cognitiv. Respondenții au lucrat în mod individual la construirea hărții. Ei nu au avut posibilitatea de a interacționa unii cu alții. Hărțile conceptuale au fost realizate manual, nefăcându-se apel la niciun instrument informatic specializat în construirea acestor hărți.

4. Analiza datelor

Hărțile conceptuale elaborate de cei 20 practicieni au fost analizate din punct de vedere al arhitecturii și al conținutului, pentru a identifica capacitatea de sedimentare a cunoștințelor deja dobândite făcându-se apel la dezvoltarea cognitivă anterioară a fiecărui participant, dimensiunea cognitivă jucând un rol important în acest proces (Piaget – 1932 și Kohlberg – 1969). Prelucrarea datelor a fost făcută manual, fără a se apela la softuri informatice.

Primul demers a fost acela de a analiza arhitectura hărților conceptuale pentru a stabili dacă există o corelație între arborescența acestora și experiența practicienilor. Pornind de la această ipoteză, am constatat, că arborescența hărților conceptuale este influențată de calitatea pe care profesionistul contabil o are în cadrul companiei. Astfel, etica și raționamentul profesional sunt noțiuni care au o importanță mai mare în cazul contabililor/expertilor contabili free lanceri decât pentru contabilii / experții contabili angajați. Ceea ce este de menționat, este că, din punct de vedere al contextului științific, al profunzimii înțelegerii conceptelor, hărțile practicienilor contabili/experti contabili free lanceri ies în evidență printr-o selecție de noțiuni care, transpuse într-o hartă, pun în evidență legătura strânsă dintre etică și raționament profesional în profesia contabilă, ceea ce înseamnă că, cu cât gradul de responsabilitate în cadrul companiei este mai mare, cu atât etica și

raționamentul profesional în cazurile practice cu care se confruntă sunt mai importante.

Următorul demers efectuat pentru a analiza hărțile conceptuale, a fost acela de a calcula numărul de concepte utilizate din lista furnizată anterior ce au legătură cu noțiunea de etică respectiv raționament profesional și numărul de concepte aparținând background-ului cognitiv al participanților. Cei mai mulți dintre respondenți s-au bazat pe utilizarea conceptelor din lista furnizată, însă au existat șase hărți conceptuale întocmite de experții contabili free lanceri ce au prezentat și alte concepte (tabelul 4 din anexă). Au existat însă și concepte neutilizate, așa cum sunt evidențiate în tabelul 5 din anexă.

Concluzii

Rezultatele prezentului studiu relevă eficiența utilizării hărților conceptuale pentru o mai bună înțelegere a legăturii dintre etică și raționament profesional în activitatea contabilă, ca bază în furnizarea informațiilor contabile către utilizatori. De asemenea, putem observa că la momentul actual, statutul individului are o importanță deosebită în ceea ce privește standardele de etică și raționament profesional impuse. Deși nu este o metodă deloc ușor de aplicat, hărțile conceptuale pot focusa atenția individului către ceea ce pentru el reprezintă nucleul, ținând cont de relațiile cognitive trecute.

Analiza hărților conceptuale relevă și faptul că, în practică, etica are un rol important în relațiile pe care un expert contabil le are cu un client, iar raționamentul profesional are rolul de a oferi soluții problemelor clienților în cele mai dificile situații.

Pe de altă parte, deși contabilitatea este plasată în perimetrul obiectivității și exactității datorită specificului ei predominant numeric, este cunoscut faptul că informațiile contabile au ca punct de plecare două surse diferite și inegale sub aspect calitativ. Unele informații contabile sunt observate în momentul apariției lor, în cursul exercițiului financiar având un caracter riguros și obiectiv, iar altele sunt cunoscute la sfârșitul exercițiului financiar fiind consecința unor estimări. De cele mai multe ori, acestea din urmă reflectă politicile contabile ale societății. Așa cum am observat și din cele 20 de hărți conceptuale întocmite de practicanți în domeniul contabil, informația contabilă implică un raționament profesional în funcție de care aceasta va fi încadrată în evidențele contabile, ea fiind esențială în luarea deciziilor economice de către factorii de conducere. Astfel, în preocuparea lor de a ajuta managementul, contabilii aplică un raționament – raționamentul profesional și iau decizii în vederea folosirii unui tratament sau al altuia pentru a realiza o bună informare.

Așa cum arăta și un asociat al unei firme franceze de audit și contabilitate : contabilitatea nu mai este o știință exactă, pentru că obținerea de informații

pertinenet impune efectuarea de raționamente pentru fiecare caz în parte. (Istrate, C., 2004, p. 190).

Din hărțile conceptuale realizate se poate desprinde concluzia conform căreia activitatea contabilului nu se rezumă la cea de înregistrare a actelor financiar contabile la nivelul unei firme și a cunoaște tehnica înregistrării în conturi nu solicită abilități de manager și implicit nu transformă contabilul într-un membru al echipei de conducere, ci activitatea de contabil implică un raționament profesional cât și noțiuni de etică care să conducă la furnizarea unor informații contabile menite să ajute compania în deciziile pe care le ia.

Prezenta cercetare a fost efectuată pe un grup compact de participanți, ea limitându-se strict la analiza hărților conceptuale întocmite de aceștia. Direcțiile viitoare ale cercetării vor urmări extinderea acesteia spre domeniul auditului financiar-contabil în scopul analizei modului în care hărțile conceptuale pot contribui la sedimentarea informațiilor contabile și de audit obținute de practicieni atât din pregătirea profesională prin recurs la baza cognitivă a fiecărei persoane, cât și din activitatea practică.

Bibliografie

1. Badea D., O abordare structurată a dilemelor etice, Revista „Audit Financiar” nr. 8, vol. VI, 2008, pp. 25-30
2. Basque J. and Pudelko B. (2004), La modélisation des connaissances à l'aide d'un outil informatisé à des fins de transfert d'expertise: Recension d'écrits, Montréal: Centre de recherche LICEF, Télé-université
3. Basque J. Pudelko B. and Legros D. (2003), Une expérience de construction de cartes conceptuelles dans un contexte de téléapprentissage universitaire, in Desmoulins C., Marquet P. and Bouhineau D. (dir.), Actes de la Conférence EIAH 2003, Strasbourg, 15-17 avril 2003 : 413-420
4. Berger P.L. and Luckmann T. (1966), The Social Construction of Reality, New York, Doubleday.
5. Chevrier, J. & Charbonneau, B. (1992) „Le réseau conceptuel comme technique d'évaluation en éducation” , (in) Les Actes du 11e Congrès Annuel de l'Association Canadienne pour l'étude de l'éducation, eds. Bernard R., Saskatchewan: University of Saskatchewan, College of Education
6. Coffey, J.W. & Hoffman, R.R. (2003) „Knowledge modeling for the preservation of institutional memory”, Journal of Knowledge Management, vol. 7: 38-52
7. Ciubotariu Marius-Sorin, Etică și moralitate în profesia contabilă, Universitatea “Ștefan cel Mare”, Suceava, România, 2010, http://doctorat2010.usv.ro/art_doctoranzi
8. /85/Etica%20si%20moralitate%20in%20profesia%20contabila.pdf;
8. Competența și versatilitate, Modul în care profesioniștii contabili angajați generează succes organizational durabil, IFAC, 2012
9. Donaldson, John, Key Issues in Business Ethics, Academic Press, New York, 1989
10. Faletti J. and Fisher K. M. (1996), The information in relations in biology or the unexamined relation is not worth having, în Fisher K.M., Kibby M., Ed., Knowledge Acquisition, Organization and Use in Biology, Springer Verlag: 182-205
11. Feleagă, L. & Feleagă N. (2013) “Studiu privind impactul genului asupra prezenței și intensității noțiunilor etice în activitatea de audit”, Audit Financiar, vol. 11: 49-54
12. Horomnea, E., Audit Financiar. Concepte. Standarde. Norme, Ed. Moldova, Iași, 2011;
13. Jackson, K. & Trochim, W. (2002) ”Concept mapping as an alternative approach for the analysis of open-ended survey responses”, Organizational Research Methods, 5: 307-336
14. Ketz J. E., Miller's Collectivization of Judgement, The Accounting Cycle: Wash, Rinse and Spin, 2001, disponibil la adresa <http://accounting.smartpros.com/x29029.xml>, accesat la 22 februarie 2012
15. Kim, P. & Olaciregui, C. (2008) ”The effects of a concept map-based information display in an electronic portfolio system on information processing and retention in a fifth-grade science class covering the Earth's atmosphere”, British Journal of Educational Technology, vol.39: 700-714.
16. Liu, P. L., Chen, C. J. & Chang, Y. J. (2010) ”Effects of a computer-assisted concept mapping learning strategy on EFL college students' English reading comprehension”, Computers & Education, vol. 54: 436-445
17. Lazăr M. Profesionalism și etică în profesia contabilă și de audit, Revista „Audit Financiar” nr.1, vol. VI, 2008,
18. Lipovetsky, Gilles, Amurgul datoriei, Editura Babel, București, 1996
19. M. Toma, J. Potdevin, Elemente de doctrină și deontologie a profesiei contabile, 2008
20. Morariu A. Despre competență, confidențialitate și comportament profesional în contextul Codului etic, Revista „Audit Financiar” nr. 11, vol. V, 2007, pp. 19-22.
21. Morariu A., Manolescu M., Crecană C., Valori, etică și atitudini profesionale în audit financiar, Revista „Audit Financiar” nr. 10, vol. VII, 2009, pp. 31-39.
22. Novak, J. D. (2002) “Meaningful learning: the essential factor for conceptual change in limited or appropriate propositional hierarchies (LIPHs)

leading to empowerment of learners”, *Science Education*, vol. 86: 548-571.

23. Novak J.D. and Gowin D. B. (1984), *Learning how to learn*, New York: Cambridge University Press

24. Paul Ricoeur, *Soi-même comme un autre*, Paris, 1990, Le Seuil

25. Paul Ricoeur, *Lectures*, Paris, 1991, Le Seuil, p. 45, apud. Jérôme Ballet et Françoise de Bry

26. Popescu V. A., Lepădatu Gh., Popescu Gh., *Studiu privind etica profesionistului contabil în condițiile crizei financiar-economice globale*, *Revista „Audit Financiar”* nr. 11, vol. VII, 2009, pp. 9-19.

27. Robert C. Solomon, *Morality and the Good Life*, New York: McGraw-Hill, p. 3.

28. Sorrell, Tom, and John Hendry. 1994. *Narrow and Broad Business Ethics*. In *Business Ethics*, edited by T. Sorrell and J. Hendry. Oxford: Butterworth-Heinemann Ltd.

29. Strahan, D. (1989) “How Experienced and Novice Teachers Frame their Views of Instruction: An Analysis of Semantic Ordered Trees”, *Teaching and Teacher Education*, vol. 5: 53-67

30. William H. Shaw, Vincent Barry, *Moral Issues in Business*, Wadsworth Publishing Company, Belmont, California, 1992, p. 219.

Anexe

Tabel 1: Componența eșantionului din punct de vedere al statutului pe care îl au în cadrul companiei și al calificării

Număr persoane	Calificarea	Calitatea deținută în cadrul companiei
8	Contabil autorizat	Angajat
6	Expert contabil	Angajat
6	Expert contabil	Free lancer

Tabel 2: Componența eșantionului din punct de vedere al vârstei

Număr persoane	Vârstă
3	28
2	31
3	33
2	35
4	38
2	42
3	45
1	50
Total	20

Tabel 3: Lista inițială a conceptelor

Etică, etica în afaceri, raționament profesional, responsabilitate profesională, profesia contabilă, contabilitate, adevăr contabil, bilanț, cont de profit și pierdere, obiectivitate, confidențialitate, prudență, competență, integritate, cod deontologic, comportament profesional, fraudă, control, declarații, pregătire profesională, profesionist contabil, rigoare profesională, organism profesional, societate, situații financiare, utilitate, moralitate, deontologie, credibilitate, corectitudine, sinceritate, conformitate, experiență, principii contabile, investitori, manageri, creditori, auditor

Tabelul 4: Analiza numărului de concepte utilizat în realizarea hărților conceptuale de către practicanți

Număr concepte utilizate din lista furnizată	Număr concepte utilizate din background personal	Contabili/experti contabili angajați	Experti contabili free lanceri
38		15	23
	22	10	12

Tabel 5: Lista conceptelor prezentate și neutilizate de către practicanți

Concepte existente în listă și neutilizate	Principii contabile, adevăr contabil
Alte concepte utilizate de practicanți	Fluxuri de trezorerie, performanță, anexe, amendă, reputație, soluții optime, Cod Etic, sancțiuni, norme, respect, resurse, consecințe, abilități, strategie, calitate, opinie, beneficiari, utilizatori, IT, investitori